

ÁRVAI TAMÁS KRISTÓF

arvaitom@gmail.com

ókortörténész, PhD hallgató (PTE BTK), a Hetednap Adventista Egyház lelkipásztora

Adó- és zsákmánylisták az Újasszír Birodalom első felének királyfelirataiban

Tribute- and sacklists in the royal inscriptions
of the first half of the Neo-Assyrian Empire

ABSTRACT

Since the reign of Aššur-dan III (935–912 BC) the Assyrian Empire was the most aggressive military state in the Near East. During these wars enormous tribute and sack was flowing into the centrum of the Empire. One factor in ensuring the stability of this asymmetric system was the well-established administration. Therefore, it would be justly expected, that the tributes and sacks were precisely listed and archived (as we see on relief representations), but unfortunately this is not the case. As far as we know, there are no such documentations available. On the other hand, the long tribute and sack lists of the Assyrian royal inscriptions (which are well known) do not fulfil the function of administration. They are embedded in ideological structured texts: thus, following deterministic rules and fulfilling ideological functions. Therefore, these lists inform us more about the worldview of the Assyrians, than about the quantities and qualities of the tributes and sacks. The quality is determined through the structure of the list, the quantity through the prestige of the conquered state.

KEYWORDS

Neo-Assyrian Empire, Assyrian royal inscriptions, tribute and sack, ideology, orality

DOI 10.14232/belv.2022.2.3

<https://doi.org/10.14232/belv.2022.2.3>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Árvai Tamás Kristóf: (2022): Adó- és zsákmánylisták az Újasszír Birodalom első felének királyfelirataiban. *Belvedere Meridionale* vol. 34. no. 2. pp 33–44.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

1. AZ ADÓ- ÉS ZSÁKMÁNYLISTÁK FORRÁSAI

Asszíria történetét hagyományosan három nagy periódusra szokás elkülöníteni, az Ó- (i. e. 2. évezred 1. fele), a Közép- (i. e. 2. évezred 2. fele), illetve az Újasszír Birodalom korára (i. e. 1. évezred 1. fele).¹ E tagolást részben történelmi, részben nyelvészeti szempontok alapján alkalmazzák, mindkét megközelítés kiindulópontja azonban filológiai, tudniillik a királyfeliratok ebben a három korszakban kulminálnak, a közties átmeneti időszakban pedig megritkulnak, vagy jóformán teljesen hiányoznak. Egy ilyen „sötét” – tehát majdnem teljesen dokumentálatlan – korszak köszöntött Asszíriára I. Tukultī-Ninurtát (i. e. 1244–1207) követően, mely – egy rövid intermezzot, I. Tukultī-apil-Ešarra (i.e. 1117–1076), illetve fia Aššur-bēl-kala (i. e. 1074–1056) uralkodását leszámítva – egészen az i. e. 10. század utolsó harmadáig tartott. Hosszú hallgatás után II. Aššur-dān (i. e. 935–912) az első asszír király, aki feliratot hagy hátra. Ez az első gyenge próbálkozás folyamatosan erősödik utódai – II. Adad-nērārī (i. e. 912–891), II. Tukultī-Ninurta (i. e. 891–884) – alatt, hogy aztán II. Aššur-nāšir-apli (i. e. 884–859) és fia, III. Šulmānu-ašarēdu (i. e. 859–827) uralkodása idején a Birodalomra egy újabb virágzás köszönjön. Hagyományosan ezekhez a királyokhoz kötik az Újasszír Birodalom kezdetét, a rendszer azonban már III. Šulmānu-ašarēdu uralkodásának utolsó éveiben válságba jut, és a király fia, V. Šamši-Adad (i. e. 827–811) illetve unokája, III. Adad-nērārī (i. e. 811–783) csak átmenetileg tudják stabilizálni a helyzetet. III. Adad-nērārī uralkodásának közepétől leáll a királyfeliratok készítése, hogy majd csak jó fél évszázaddal később, III. Tukultī-apil-Ešarra (i. e. 745–727) uralkodása alatt induljon újra el, és tartson egészen a birodalom utolsó nagy uralkodójáig, Aššur-ban-apli (i.e. 669–631) időszakáig. Az Aššur-dāntól egészen III. Adad-nērārīig terjedő mintegy másfél évszázados időszakot tekinthetjük az Újasszír birodalom első felének.

Ebben a periódusban három egymást követő uralkodónál találunk kiterjedt, és így elemzésre alkalmas adó- és zsákmánylistákat: II. Tukultī-Ninurta, II. Aššur-nāšir-apli és III. Šulmānu-ašarēdu.² A téma azonban reliefábrázolásokról is jól ismert. Az asszír királyok egész

¹ Lásd például KUHRT 2005. 6-7. Karen Radner a periodizálásnál – hangsúlyozva a politikátörténeti tagolás szempontjait – elszakad a hagyományos megjelölésektől, és „regionális hatalom” (óasszír kor), „hegemón birodalom” (középasszír kor) és „territoriális birodalom” (újasszír kor) fogalmaival él. RADNER 2014. 103–104.

² A három király feliratainak korpusza megtalálható: GRAYSON 1991. 196–188, 189–393, valamint 1996. 5–179.

falakat szántak palotáikban arra, hogy megjelenítsék azokat a javakat, melyeket hadjárataik során rekviráltak, vagy melyeket adó gyanánt fogadtak. II. Aššur-nāšir-apli és az őt követő időszak pedig bőven adott munkát a paloták falait díszítőknak, mert az asszír királyok háromszor is fővárost változtattak ebben az időben (Kalhu, Dūr-Šarrukīn, Ninive), melyek mindig nagyarányú építkezéssel jártak együtt. Az adó és zsákmány témájával találkozunk emellett köztereken emelt sztéléken is, melynek leglátványosabb példája III. Šulmānu-ašarēdu ún. fekete-obeliszkje (ERDŐS 2009), de találkozunk a birodalmi központtól távol, sziklareliefeken is ilyen listákkal (COLBOW 2000).

Mind a szövegek, mind a képek arról tanúskodnak, hogy a 9. század közepétől egészen a 7. század végéig tömértelen mennyiségű anyagi érték áramlott az Asszír Birodalom magterületébe. Ez egyrésztől lehetővé tette a centrum virágzását (egyben a nagyarányú építkezéseket is), másrésztől azonban egy aszimmetrikus rendszert hoztak létre, melyben a periféria semmit nem profitált a birodalom prosperitásából. Hosszútávon ez is egy fontos tényezőnek bizonyult, mely hozzájárult az Asszír Birodalom gyors összeomlásához i. e. 610-es években (RADNER 2014. 111.).

2. AZ ADÓ- ÉS ZSÁKMÁNYLISTÁK FUNKCIÓJA

Tanulmányomban elsősorban a fent már említett három király felirataiban szereplő adó- és zsákmánylista szerepével fogok foglalkozni. Ezek a felsorolások a hadjáratleírások kötelező tartozékaiávé merevedtek a vizsgált időszakban. Sőt, maguk a hadjáratok is egy előre meghatározott szekvenciasorrendben számoltak be az eseményekről. A rendszer főbb elemei már a középasszír kor idején megjelentek, sematizálva a hadjáratokról való beszámolás módját, kisebb-nagyobb bővítések után az újasszír kor első felében az írások már egy cizellált szerkezettel dolgoztak. A következőkben II. Aššur-nāšir-apli annalesének példáján mutatom be a hadjáratleírások struktúráját.³ A király írásokai a következő makrostrukturális szerkezetbe ágyazzák bele a hadjárat eseményeit:

Téma	Altéma	Akkád ige	Jelentés
Ellenség 1	Lázadás	<i>nabalkutu</i>	„áthág” [ígéretet, esküt]
Asszír király 1	Isteni segítség	<i>ina tukulti Aššur</i>	„Aššur isten védelmében”
	Mustra	<i>dekū</i>	„fölsorakozik”
	Út	<i>alāku</i>	„megy”
Ellenség 2	Hamis bizalom	<i>takālu</i>	„bízik”
Asszír király 2	Hódítás	<i>kašādu</i>	„meghódít”
	Öldöklés	<i>dāku</i>	„megöl”
	Fosztogatás	<i>šalālu</i>	„kifoszt”
	Pusztítás	<i>napālu, naqāru, šarāpu</i>	„ledönt, kikapar, eléget”

³ Árvai 2013. 26–29. II. Aššur-nāšir-apli feliratainak szerkesztettségét és összevetését más asszír uralkodók hasonlóan strukturált szövegeivel részletesen tárgyalom nemsokára befejezésre kerülő disszertáciomban (3. és 4. fejezet).

Ellenség 3	Menekülés	<i>naparšudu</i>	„elmenekül”
	Hódolat	<i>šabātu</i>	„megragadja” [az asszír király lábát, hogy megcsókolja]
Asszír király 3	Deportálás	<i>nasāhu</i>	„kitép” [a lakóhelyéről]
	Adó	<i>maḥāru</i>	„fogad” [adót, zsákmányt]
	Szokrális	<i>epēšu</i>	„készít” [oltárt, szétlét]

A szerkezet alapegysége tehát egy – sokszor igen hosszúra bővített – mondat, mely a legtöbb esetben az arra az altémára jellemző akkád igével zárul. Ezek a szintaktikai egységek determinisztikusan követik egymást, és – habár bizonyos elemek kimaradhatnak, de – soha nem cserélhetők föl egymással. Tehát például logikailag elfogadható lenne, ha az *öldöklést*, *fosztogatást* és *pusztítást* követné a *meghódítás*, az asszír királyfeliratokban azonban így mégsem szerepelhet. Az írónak minden esetben követnie kell a lefektetett sémát. A szekvenciát minden hadjáratnál újra kell kezdeni, így a szerkezet egy királyfeliratban több tucatszor is megismétlődhet. A hadjáratok célpontja eltérő lehet tehát, de a menete – legalább is ahogyan azt az asszírok ábrázolni kívánták – minden esetben ugyanaz. Ebben a formában az asszír királyfeliratokra is elmondható az, amit Vlagyimir Propp (1895–1970) a népmesékkal kapcsolatban jegyzett meg: „*egyfelől bámulatos szingazdagság, változatosság és tarkaság, másfelől viszont hihetetlen egyöntetűség és monotonia jellemzi őket*” (PROPP 2005. 25.).

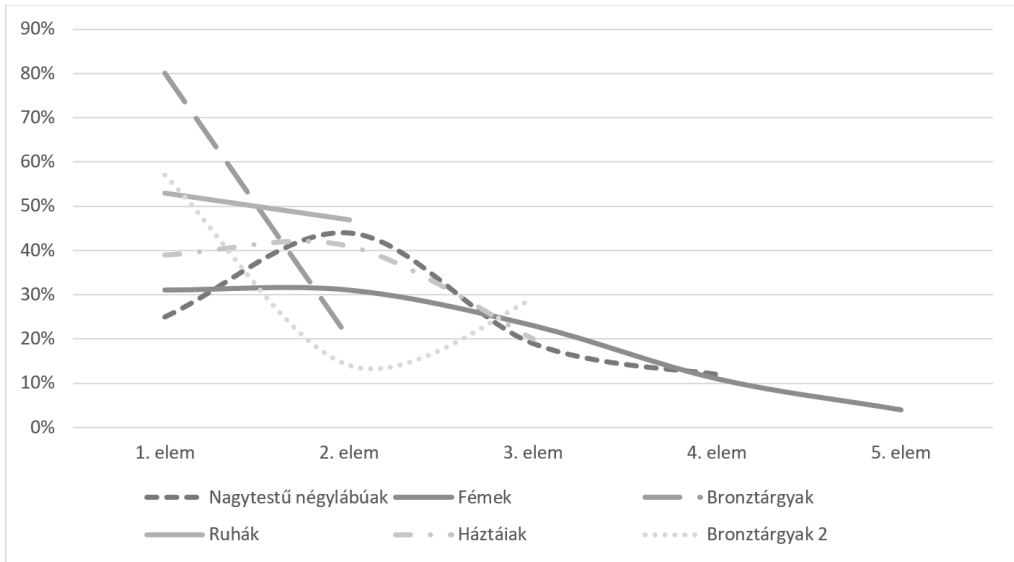
Bizonyos igék strukturális repetíciója az egész szövegekpusztát a rituálé jellegéhez viszi közel. Az asszír királyfeliratok több szempontból is hasonlítanak a mágikus szövegekhez: archaikus nyelvezetet használnak (GRAYSON 1981); intertextuális kapcsolatokat tartalmaznak mitológikus szövegekkel, amire a legmarkánsabb példa a király, mint az őskáoszt, Anzut legyőző Tiamat megjelenítése (WEISSERT 1997; ANNUS 2002. 94–101); illetve fizikálisan is elkülönítik a szövegeket a profán tértől (MALLOWAN 1983; WINTER 1983; SHAFER 2007). Az asszír királyfeliratok nem történelmet akartak írni (még csak a Hérodotoszi értelemben sem), és nem is a tömegtájékoztató céljait szolgálták (a társadalom legnagyobb része analfabéta volt). A szöveg-típus elsődleges funkciója a valóságra gyakorolt hatás retrospektív (ez így történt a múltban) és prospektív módon (ez a jövőben is így fog történni). Így támogatja a felirat mágikus módon a király nevének megörökítését.⁴

Kanyarodjunk vissza a királyfeliratok sematikus szerkezetéhez. A fentebb vázolt makrostrukturális rendszerbe illeszkedik bele az adó és zsákmány témája is, mely – a király utolsó cselekvési egységében – a deportálás után, de még a szokrális aktusok előtt szerepel. Ezek a mondatok minden esetben az *amḥar/attaḥar* „fogadtam” kifejezéssel zárulnak. Itt 6 kategóriát különböztethetünk meg, melyek 18 „ajándékot” foglalnak magukba. Ezek az egységek – a témákhoz és altémákhoz hasonlóan – ismét szigorú szabályszerűség alapján követik egymást.

⁴ Mágia és az asszír királyfeliratok kapcsolatáról bővebben lásd: Árvai 2013. 2014.

Kategória	Adó/zsákmány	Akkád kifejezés
Nagytestű négy lábúak	Szekér	<i>narkabtu</i>
	Ló	<i>sīsu</i>
	Szamár	<i>imēru</i>
	Lófogat	<i>sīsī šimidāt nīri</i>
Fémek	Ezüst	<i>kaspu</i>
	Arany	<i>ḫurāšu</i>
	Ón	<i>annaku</i>
	Bronz	<i>siparru</i>
	Vas	<i>parzillu</i>
Bronztárgyak	Bronzedény	<i>diqārī siparrī</i>
	Egyéb bronztárgyak	
Ruhák	Tarka ruha	<i>lubulti birmē</i>
	Len ruha	<i>lubulti kitī</i>
Háztájaiak	Szarvasmarha	<i>alpu</i>
	Birka	<i>immeru</i>
	Szőlővenyige	<i>karānu</i>
Bronztárgyak 2	Bronzedény	<i>diqārī siparrī</i>
	Bronzüst	<i>taḫi siparrī</i>
	Bronzpáncél	<i>qurpisi siparrī</i>

A makrostruktúrához hasonlóan nem minden elemcsoport kerül bele egy konkrét felsorolásba. Előfordulhat tehát, hogy a szöveg nem említi a nagytestű négy lábúak vagy a ruha kategóriáját, hanem csak a fémeket és a háztájikat. Ugyanakkor a föltüntetett egység mindig az első elemmel kezd – tehát az ezüsttel, ha a fémek következnek, a bronzedénnyel, ha a bronztárgyak következnek stb. Ezzel a mikrostruktúra kategóriái a makrostruktúra témáinál és altémáinál is szigorúbb rendszerbe szerveződnek. A kategóriák első tagjai tehát kötelezően jelennek meg, de minél hátrébb helyezkedik el egy elemcsoport tagja a sorban, annál kisebb a föltüntetés szükségessége. Például a fémeknél az ezüst-arany páros mindig megjelenik, gyakran kapcsolódik hozzá az ón, néha a bronz, de csak nagyon ritkán a vas. Ugyanígy a háztáji elemeknél a szarvasmarha és a birka mindig együtt szerepel, de a szőlővenyige alkalmanként lemaradhat. Ez az elv jól kirajzolódik a százalékos arányokból, melyek a kategórián belül a legtöbbször csökkennek, ami az jelenti, hogy az első elemek előfordulása a leggyakoribb. Mindössze két kivétellel találkozunk. A nagytestű négy lábúak az első eleme (*narkabtu* „szekér”) nem mindig jelenik meg, a második elemtől (*sīsu* „ló”) azonban a sorozat szabályszerűen folytatódik. Ebben a kategóriában inkább a *ló* alkategóriája számít kezdési pontnak. A másik kivétel a Bronztárgyak 2 kategória, ami valamiért nem tűnik rendszerimmanensnek. Érdekes módon a szabálytalanságokat a kategóriák első és utolsó tagjainál figyelhetjük meg. A háztájaiak kategóriája nem szabálytalan, az első elem alacsony előfordulása a szövegek töredezettségéből adódik, ami statisztikai torzítást eredményez.

A rendszer azt a leltárt kényszerítette bele egy sémába, amelyeket maguk az írnokok állítottak össze a hadjárat során, mint ahogyan azt egy Sîn-ahhē-erība (i. e. 705–681) korabeli ninivei reliefen is láthatjuk.

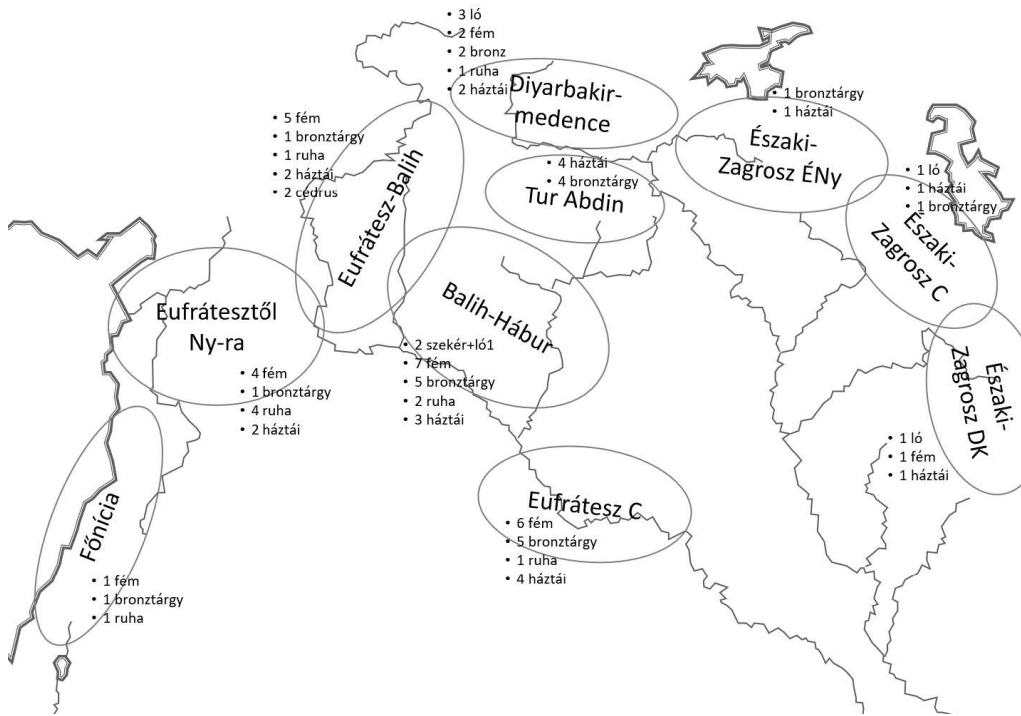
A két írnok a hadi apparátus részeként a zsákmányt rögzíti kétféle íráshordozóra, agyagtáblára és papiruszra, a feltételezések szerint az elsőre akkádul, a másodikra arámi nyelven.⁵ Elképzelhető, hogy a helyszínen készített lista minden rendszer nélkül, egyszerűen csak számba vette a fölhalmozott tárgyakat, föltüntetve mindegyik mellett a mennyiséget is. Ez a lista a királyfelirat készítésekor kényszerült bele egy sematikus rendszerbe, fölhasználva természetesen a kvantitatív hozzárendeléseket. Ugyanakkor az sincs kizárva, hogy az írnokok már a helyszínen strukturálták a zsákmányt. Akármelyik módon valósult is meg az adatrögzítés, az eredmény mindenképpen ugyanaz, a tárgyak egy sematikus rendszerben kerültek elhelyezésre.

Minde mellett bizonyos „ajándékok” hiánya befolyásolhatta az elemek fölsorolását, de nem változtathatta meg a determinisztikus sorrendiséget. Ez az adott régió sajátosságaival függhet össze. II. Aššur-nāšir-apli 5. hadjárata például egy Tur Abdinon keresztülvezető itineráriummal kezdődik. Ahogyan a király kapcsolatba kerül a környező településekkel vagy tájegységekkel (Katmuhu, Kibaku, Habhu, Sūru, Kašijāri), azokat sorra megadóztatja (ii87-97). A zsákmány fölsorolása majdnem mindegyik esetben a háztáji kategóriát érinti (szarvasmarha, birka, szőlővenyige), megtoldva néhány bronztárgy fölsorolásával. Amint azonban a sereg átjut a Tur Abdinon és kiér a Diyarbakir-medencébe, a fölsorolások hirtelen földuzzadnak (ii98-125). A zsákmánylistákon hallunk lovakról, fémekről, bronztárgyakról, ruhákról és háztájiakról. Az i. e. 879-es hadjárat két régiót érint tehát, melyek eltérő anyagi helyzetben vannak, és különböző termelési stratégiákat folytatnak. Míg a Tur Abdin a birodalmak peremén elhelyezkedő, feltételezhetően ritkán lakott és szegényes, elsősorban állattenyésztéssel és a hegyek lankáin szőlőtermesztéssel foglalkozó régió lehetett; addig a sokkal termékenyebb, sűrűbben lakott Eufrátesz-völgy a Diyarbakir-medencében két oldalról is serkentő impulzusokat kapott a fejlődésre. Az egyik hatás nyugatról, az újhettita államok részéről, a másik keletről, az ekkor formálódó Urartuból részéről érte a régiót. Ezeknek a gazdasági, kulturális hatásoknak köszönhetően a Diyarbakir-medence térsége sokkal gazdagabbá vált a 8. századra, mint szomszédja, Tur Abdin.⁶ A két régió tehát lehetőségéhez képest fizette meg az asszír királynak az adót, ez azonban nem befolyásolta az egyes elemek sorrendiségét. A tur abdini nemesfémek hiánya az „ajándékok” sorában úgy csapódik le az asszír királyfeliratban, hogy a sematikus struktúra alapján a felsorolás a háztáji állatok fölsorolásával kezdődik. Az írnok, aki a királyfeliraton elkészítette ezeket az adólistákat, a valóság tapasztalata alapján dolgozott ugyan, de azt egy sematikus szerkezetbe szorította bele.

A Tur Abdin és a Diyarbakir-medence közötti gazdasági különbség más régiókban is megfigyelhető az adott korban. Ha térképre vetítjük II. Aššur-nāšir-apli annalesének adólistáin szereplő tételeket, akkor az asszír sereg cselekvési rádiusza mentén kirajzolódnak a tehetősebb és a szegényebb régiók. Az előbbibe tartozik a már régi kereskedői hagyományokkal rendelkező Fönícia; a tranzitkereskedelemből, illetve a fából meggazdagodott Eufrátesztől nyugatra elterülő szíriai síkság; a folyó közvetítő szerepéből hasznot húzó Eufrátesz-Balíh, Balíh-Hábúr, illetve az Eufrátesz középső szakasza, valamint a föntebb már tárgyalt Diyarbakir-medence. A szegényebb régiókhoz az ekkor még hegyi törzsszövetségekből álló Zagrosz-hegység tájai, illetve Tur Abdin tartozik hozzá.

⁵ MATTHIAE 1998. 99; alternatív értelmezést lásd: READE 1998. 47–48.

⁶ A Diyarbakir-medence észak-északnyugati peremének gazdag vaslelőhelyeiről a korban lásd: MAXWELL-HYSLOP 1974. 49–50.

Ezek a gazdasági különbségek tükröződnek vissza II. Aššur-nāšir-apli annalesének leírásaiban. Viszont ezek a különbségek nem befolyásolják az adó listáinak sorrendiségét. A mikrostruktúra független a régió sajátosságaitól. Minden esetben determinisztikus – még akkor is, ha a felsorolás lyukain keresztül visszakövetkeztethetünk az adott térség sajátosságaira.

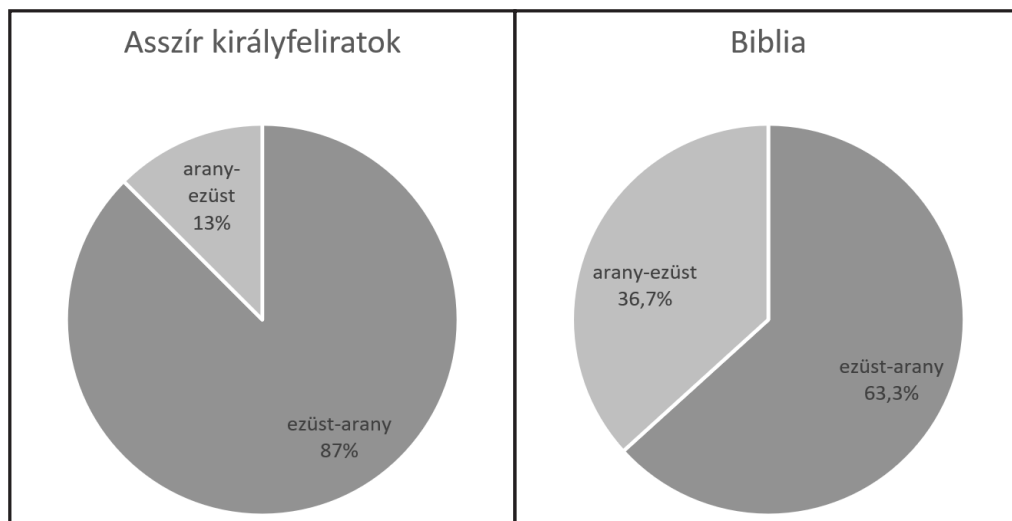
A mikrostruktúra a makrostruktúra egyenesvonalú folytatása. Sőt úgy tűnik, a szisztéma merevsége tovább szigorodik. Míg a makrostruktúra témáiban – a sorrendiség figyelembevételével – tetszőlegesen válogathatót a szerző (tehát az első elem akár ki is maradhatott), addig a mikrostruktúra kategóriái – ha megjelentek – csak az első elemmel kezdődhetnek. Ha tehát a makrostruktúránál mágikus vonatkozásról beszéltem, elkerülhetetlen, hogy ne vonatkoztassam ezt a szöveg mikrostruktúrájára is. A jelenség az „*akinek van, annak adatik és bővelkedik*” (Mt 13:12) elv alapján modellezhető. A listán szereplő tételek strukturális ismétlése előre jelzi a következő asszír hadjárat gazdag zsákmányát. A szövegvezető egyrésztől beszűkíti a valóságot egy általa ismert keretrendszerbe, másrésztől kivetíti azt a jövő valóságára. Ez a mágia funkciója, a valóságra gyakorolt hatás, a realitás befolyásolása.

3. AZ ADÓ- ÉS ZSÁKMÁNYLISTÁK ORÁLIS KONTEXTUSA

Érdekes tanulságot tartalmaz az adó- és zsákmánylisták kategóriájában a fémek felsorolása. II. Aššur-nāšir-apli és III. Šulmānu-ašarēdu esetében mindig, II. Tukulti-Ninurta esetében az előfordulások 42,9%-ban (7 referenciából 3-szor) a következő – elsőre meglepő – sorrendben

találkozunk velük: ezüst (*kaspu*) és arany (*hurāšu*). Ezek után következnek (ha következnek egyáltalán, mert sok esetben kihagyja ezeket az elemeket a szövegező) az ón, a bronz és a vas, majd kicsivel később pedig, már egy másik alkategóriába lépve a kétféle ruhanemű (tarka ruha, len ruha). A gondolatmenet fókuszában azonban most maradjon egyelőre az ezüst-arany páros. Nehéz magyarázatot találni arra a jelenségre, hogy a három említett király vizsgált szövegeinek 32 referenciájából miért használja 28 esetben (87,5%) az ezüstöt a sorozat indításaként? Hiszen akkoriban – épp úgy, mint ma – az arany értékesebb fémnek számított az ezüstről.

Kitekintve egy pillanatra az asszír királyfeliratok világából, azt látjuk, hogy a Bibliától sem idegen ez a sorrendiség. Már az is meglepő, hogy az ezüst-arany kombináció előfordul a Bibliában, hiszen értékük alapján nincs logika az ezüst primátusának, de még mehökkentőbb az a tény, hogy az asszír királyfeliratokhoz hasonlóan ez a kombináció van túlsúlyban. A 146 referenciából, amikor az arany és az ezüst valamilyen fősorolásban összekapcsolódik, 93 esetben az ezüst van az első helyen (63,3%), és csak 54 előfordulásban fordítva (36,7%).

Vajon hogyan lehet ezt a furcsa jelenséget értelmezni? És mi magyarázza azt, hogy a különleges fenomen nem elszigetelt, hanem mind az asszír királyfeliratokban, mind pedig a Bibliában előfordul? Úgy gondolom, az első kérdés nehezen megválaszolható. Talán azzal a praktikus gyakorlattal függhet össze, miszerint a hétköznapi forgalomban, adás-vételekben és a legtöbb gazdasági tranzakcióban az ezüst játszotta az értékmérő és a fizető szerepet (VARGYAS 2010. 26–29.). A második kérdés az ókori Asszír, illetve az egész korabeli Közel-Kelet alapvetően orális jellegével hozható összefüggésbe. A különös fém párosítás tendenciózus használata csak úgy lehetséges, ha a korabeli ókori Közel-Keleten az ezüst-arany sorrendiség egy általánosan elterjedt frázis formájában cirkulált. Ebből a szempontból teljesen mindegy, hogy a frázis Észak-Mezopotámiából terjedt el nyugatra és délnyugatra, vagy Palesztinából északra és északkeletre, mindkét kultúra a szóbeli háttérből, az asszociációs hálók közös halmazából merített.⁷

⁷ Az „közös asszociációs háló” jelenségére számos módon utalnak a Biblia-tudósok: „cognitive environment”, „inter-textual echo”, „common Wortfeld”, „patterns of meaning”, „matrix of associations”, „common conceptual milieu”. WALTON 2007. 21.

Olyan jelenség ez, mint amikor a Kárpát-medence magyar ajkú lakosai azt akarják kifejezni, hogy valaki össze-vissza beszél: „*összehord tücsköt, bogarat*”. Bár semmilyen nyelvtani szabály nem írja elő e mondás sorrendiségét, sőt maga a kategorizálás is logikátlan (hiszen a tücsök egy rovarfaj, a bogár pedig a rovarok egy alkategóriája), mégsem adja vissza a kép értelmét, ha úgy mondom: „*összehord bogarat, tücsköt*”. A sorrendiséget a több évszázados szájhagyomány rögzíti, mind a tücsök-bogár, mind pedig az ezüst-arany példánál. Ez a frázis olyan elterjedt volt térben és időben, hogy még jónéhány i. sz. 1. századi újszövetségi előfordulás is követi (Csel 3,6; 20,33; 1Pt 1,18).

A bibliai párhuzamok tehát nem mondanak semmit a kölcsönzés irányáról, de sokat elárulnak a szóbeliség működéséről. Az ókori Közel-Keleten léteznie kellett egy ezüst-arany sorrendiséget használó frázisnak, melyet a közembertől a királyig ismertek és használtak. Amikor a *tupšarru* az adó és zsákmány témájához ért, nem tett mást, mint a mindenki által használt frázist beemelte az asszír királyfeliratba. Az, hogy ezt csak II. Tukuldī-Ninurta, II. Aššur-nāšir-apli és III. Šulmānu-ašarēdu használta, nem azt jelenti, hogy előtte nem létezett, vagy utána megszűnt volna ez a frázis. Egyszerűen arról van szó, hogy az írások előtte és utána nem tartották szükségesnek a szóban cirkuláló frázis beemelését a királyfeliratba. Maga a frázis azonban – ahogyan arról a bibliai példák tanúskodnak – előtte is, utána is jelen volt az ókori Közel-Kelet közös asszociációs hálójában.

Mindebből arra is következtethetünk, hogy nem csak az ezüst-arany párosítás volt közismert a korabeli asszír társadalomban. Elképzelhető, hogy az adó- és zsákmánylista sematikus vázlata is orális forrásból merített, sőt – hogy még tovább menjek – talán az egész hadjáratleírás struktúrája szóbeli hagyományra nyúlik vissza. Apa a fiának, patriarcha a családnak mesélhette el a király hőstetteit, és ezt a jól ismert narratívát használták ki az asszír írások, hogy a palota falain, a közterek sztéléin és a sziklák magaslatain megörökítsék az isteneknek – és közvetve nekünk – a Birodalom uralkodóinak dicsőségét.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Az asszír királyfeliratok adó- és zsákmánylistáinak értelmezése összetett probléma. A szövegek elhelyezkedéséből, nyelvezetéből és szigorú strukturáltságából az következik, hogy a listák nem a leltár és az archiválás funkcióját töltötték be. Másrésztől azt is láttuk, hogy ezek a listák valamilyen szinten visszatükrözik a kifosztott régió gazdasági erejét. Tehát nem beszélhetünk arról, hogy a szövegek kitalációk lennének. A két végletes értelmezés – ideológiai fikció, illetve adminisztratív lista – között kell keresni az adó- és zsákmánylisták korabeli funkcióját. Az asszír királyfeliratok adó- és zsákmánylistái nem a valóság pillanatképei ugyan, de nem is propagandisztikus fikciók, hanem a valóság ideológiailag megszürt képei. Így listák megörökítése az asszírok számára a valóság befolyásolásának eszközévé válik. Ahogyan az asszír sereg a múltban gazdag zsákmánnyal tért haza, úgy fog történni a jövőben is. Ebben a funkciójában pedig ezek a listák nem korlátozódtak a palota falára vésett szövegekre, hanem – legalább is részben – orálisan cirkuláltak és általánosan ismertek voltak a korabeli asszír társadalomban.

BIBLIOGRÁFIA

ANNUS, AMAR (2002): *The God Ninurta in the Mythology and Royal Ideology of Ancient Mesopotamia*. Helsinki, Neo-Assyrian Text corpus Project.

ÁRVAI TAMÁS KRISTÓF (2013): AsszírIA mentális háborúja. *Kutatási Füzetek: A Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájának kiadványsorozata*. 19. 13–36.

ÁRVAI TAMÁS KRISTÓF (2014): A redundancia információs funkciója az újasszír társadalomban. *Világtörténet* 36. évf. 1. sz. 27–51.

COLBOW, GUDRUN (2000): Anbringungsorte Neuassyrischer Felsreliefs – Bedeutsame Räume in der Königspropaganda? *Iranica Antiqua*. 35. évf. 1–19.

ERDŐS GÁBOR (2009): A fekete obeliszk. *Ókor* 8. évf. 2. sz. 93–97.

GRAYSON, KIRK A. (1981): Assyrian Royal Inscriptions: Literary Characteristics. In Fales, Frederick Mario (szerk.): *Assyrian royal inscriptions: New horizons in literary, ideological and historical analysis*. Róma, Istituto per l’Oriente, Centro per le Antichità e la Storia dell’Arte del Vicino Oriente. 35–47.

GRAYSON, KIRK A. (1991): *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114–859 BC)*. Toronto, University of Toronto Press.

GRAYSON, KIRK A. (1996): *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858–745 BC)*. Toronto. University of Toronto Press

KUHRT, AMÉLIE (2005): *Az ókori Közel-Kelet*. H.n., Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.

MALLOWAN, BARBARA PARKER (1983): Magic and Ritual in the Northwest Palace Reliefs. In Harper, Prudence O. –Pittman, Holly (szerk.): *Essays on Near Eastern Art and Archaeology in Honor of Charles Kyrle Wilkinson*. New York, The Metropolitan Museum of Art. 32–39.

MATTHIAE, PAOLO (1998): *Ninive. Glanzvolle Hauptstadt Assyriens*. München, Hirmer.

MAXWELL-HYSLOP, K. RACHEL (1974): Assyrian Sources of Iron. A Preliminary Survey of the Historical and Geographical Evidence. *Iraq* vol. 36. no. 1-2. 139–154. <https://doi.org/10.2307/4199981>

PROPP, VLAGYIMIR JAKOVLEVICS (2005): *A mese morfológiája*. Budapest, Osiris.

RADNER, KAREN (2014): The Neo-Assyrian Empire. In Gehler, Michael –Rollinger, Robert (ed.): *Imperien und Reiche in der Weltgeschichte. Epochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche. Teil 1: Imperien des Altertums, Mittelalterliche und frühneuzeitliche Imperien*. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag. 101–119.

READE, JULIAN (1998): *Assyrian Sculpture*. London, The British Museum.

SHAFFER, ANN (2007): Assyrian Royal Monuments on the Periphery: Ritual and the Making of Imperial Space. In Cheng, Jack – Feldman, Marian H. (eds.): *Ancient Near Eastern Art in Context. Studies in Honor of Irene J. Winter by her Students*. Leiden, Boston, Brill. 133–159.

VARGYAS PÉTER (2010): *A pénz története Babilóniában a pénzverés előtt és után*. Pécs – Budapest, L'Harmattan.

WALTON, JOHN H. (2007): *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament. Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*. Nottingham, Apollos.

WEISSERT (1997): Creating a Political Climate: Literary Allusions to Enūma Eliš in Sennacherib's Account of the Battle of Halule. In Hartmut Waetzoldt – Harald Hauptmann (eds.): *Assyrien im Wandel der Zeiten*. XXXIXe Rencontre Assyriologique Internationale, Heidelberg 6.–10. Juli 1992. Heidelberg, Heidelberger Orientverlag. 191–202.

WINTER, J. IRENE (1983): The Program of the Throneroom of Assurnasirpal II. In Harper, Prudence O. – Pittman, Holly (eds.): *Essays on Near Eastern Art and Archaeology in Honor of Charles Kyrle Wilkinson*. New York, The Metropolitan Museum of Art. 15–32.